

Prof. dr hab. Jan Blecharz
Akademia Wychowania Fizycznego im. B. Czecha
w Krakowie

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr. Sławomira Jacka Kownackiego: „Czynniki warunkujące poprawność ocen walk judo przez sędziów, zawodników i trenerów”, przygotowanej pod kierunkiem dr hab. Marcina Krawczyńskiego, prof. Uczelni, na Wydziale Wychowania Fizycznego Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu

Rozprawa mgr. Kownackiego dotyczy problematyki bardzo złożonej i wielodyscyplinarnej, a odniesienie jej do kategorii sportów niewymiernych, jakim jest judo, zwiększa komplikacje merytoryczne.

Szukając publikacji, które poprzedzałyby eksplorację mgr. Kownackiego, natrafiamy na badania Marii Manturzewskiej, zmarłej niedawno psycholożki muzyki¹, której prekursorskie badania nad stałością, rzetelnością i kryteriami oceniania wykonania muzycznych wydawanych przez jurorów VI Międzynarodowego Konkursu Pianistycznego im. Fryderyka Chopina, ekspertów i krytyków; długo miały posmak sensacji, ale dotąd nie zostały powtórzone. Cytowane są jednak bardzo często, a konieczność wieloaspektowej oraz interdyscyplinarnej analizy wykonania muzycznego - mającego tak wiele cech pokrewnych wykonawstwu sportowemu – nigdy nie była poddawana w wątpliwość.

Moja dygresja ma na celu podkreślenie wagi wszelkich badań nad ocenianiem wykonawstwa, na przykład takich, jakie przedstawiono w recenzowanej rozprawie, a szczególnie, jeżeli mają walor interdyscyplinarności, jakkolwiek często są skupione na zmiennych psychologicznych czy formalnych właściwościach zachowania sportowca czy muzyka. Doceniam kompetencje Doktoranta w dziedzinie judo, tym bardziej interesujące i wartościowe jest Jego przedsięwzięcie badawcze.

Formalne właściwości rozprawy

Rozprawa ma typowy układ, tytuły rozdziałów są krótkie i formalne. Na ogół pojęcia psychologiczne są stosowane w odpowiednich znaczeniach, a merytoryczne referencje dotyczą bardzo dużego zestawu literatury obcej i polskiej. Liczy pięć rozdziałów, zawiera spis tabel, spis rycin, bibliografię, abstrakt i załączniki. Łącznie liczy 150 stron.

Trzeba jednak zaznaczyć, że prosta struktura rozprawy dotyczy także wyróżnionych rozdziałów, a akapity stosowane są rzadko. Zatem już na poziomie formalnym mamy do czynienia z dość małym zróżnicowaniem tekstu, który niekiedy lepiej się sprawdza jako relacja niż jako część teoretyczna czy dyskusja wyników.

¹ <http://www.psychomuzy.us.edu.pl/people/maria-manturzewska/>
Strona młodych, polskich psychologów muzyki.

Styl jest w miarę poprawny, ale niekiedy potknięcia są dość istotne: przedmiotem badania jest zawsze „grupa badana”, a nie „badawcza” (s.5), która dane badanie przygotowuje i prowadzi.

Zaskakujące jest cytowanie popularnych stron internetowych zamiast odpowiednich publikacji naukowych (s.18). Ponadto – nieuzasadnienie niezwykle ważnego stwierdzenia: „Brak jest badań podejmujących próbę naukowego określenia czynników modyfikujących poprawność ocen sędziów judo” (str.50), któremu nie towarzyszy żadna informacja potwierdzająca, jak na przykład dane z systemu informacji naukowej (np. EBSCO) wskazująca na brak rekordów w wyniku poszukiwania wg odpowiedniego hasła zawartego w cytowanym zdaniu.

Uwagi szczegółowe do kolejnych rozdziałów

Tytuł rozprawy wymaga komentarza, który pociąga za sobą także istotną kwestię merytoryczną. Sformułowanie „poprawność ocen walk judo” uważam za nietrafne i komplikujące problematykę. W przebiegu badania bowiem dostrzegamy celowe zabiegi ukierunkowane na wypracowanie systemu ocen zgodnych z obowiązującymi przepisami. Poprawność zaś jest terminem szerszym, wskazującym na zastosowanie jakiegoś zewnętrznego kryterium jakościowego. Słownik języka polskiego PWN: „**poprawny**”

1. «zgodny z faktami lub prawami logiki»
2. «zgodny z obowiązującym konwenansem»
3. «przestrzegający obowiązujących norm»²

na to właśnie wskazuje. Sugerowałbym, przy publikacji wyników, uproszczenie tego określenia poprzez odniesienie się tylko do przepisów, na którym to zabiegu oparł się Doktorant. Zatem byłoby to, na przykład, sformułowanie „zgodność ocen (...) z obowiązującymi przepisami”.

Rozdział 1. Problematyka badań w świetle literatury (41 str.) zawiera podstawy teoretyczne rozprawy i przegląd badań, ujęte w trzech częściach, które kolejno dotyczą: „ocenie w świetle dotychczasowego dorobku naukowego (zapewne - „nauki”, gdyż takie sformułowanie wymaga wskazania o czym dorobku mowa – przyp. JB), „psychologiczne i społeczne właściwości oceniania w sporcie (13 str.), „przepisów walki a sędziowanie w judo”. Pomijam dyskusyjną kwestię kolejności tych zagadnień oraz niejasność i zbytnią ogólność sformułowania tytułów. Zaletą tego fragmentu tekstu jest niewątpliwie duża ilość referencji do prac powstałych w różnym czasie, publikowanych po polsku i po angielsku, z obszaru psychologii, psychologii sportu, pedagogiki, nauk o sporcie oraz innych. Ten bogaty zasób na pewno posłuży precyzyjnemu zrekonstruowaniu teoretycznych podstaw badań w trakcie redagowania przyszłych publikacji. W aktualnej postaci treści tego rozdziału są bowiem przedstawione w formie dość chaotycznej. Żadna koncepcja nie została przyjęta jako

² <https://sjp.pwn.pl/sjp/poprawny;2505021.html>

podstawa badań, ani też Doktorant nie proponuje własnego modelu, chociaż z tekstu można wnosić, że byłoby to możliwe i pomocne. Definicje ocen, charakterystyka procesu oceniania wykonania sportowego (oraz innych rezultatów działania) i jego uwarunkowań są umieszczone w rozmaitych miejscach dyskursu. Nie zawsze są przedstawione jasno i dokładnie. Tekst ma małą ilość akapitów, co dodatkowo maskuje jego strukturę. Kwestie psychologiczne łączą się ze społecznymi. Analizom aktywności sportowej towarzyszą wzmianki o ocenianiu pracowników. Cenne natomiast, chociaż zbyt rozbudowane (str. 19-26) są relacje dotyczące oceniania w procesie nauczania (niestety przeciążone cytatami z przepisów i rozporządzeń), pozostają niewykorzystane.

Relatywnie niewielka część tekstu dotyczy procesu oceniania, ale Autor wymienia charakterystyczne efekty wskazując na źródła zniekształceń w ocenie (str. 18-20). Brakuje mi odniesienia do tzw. efektu Mateusza (*Matthew effect*)³ (przeniesionego z socjologii - Robert Metron - ekonomii a nawet naukoznawstwa, na ocenianie sportowe), zjawiska istotnego w ocenianiu i sędziowaniu w sportach niewymiernych, które polega na preferowaniu sportowców znanych i utytułowanych. Podobny efekt stwierdziła Maria Manturzevska we wspomnianych badaniach nad sędziowaniem wykonawstwa muzycznego podczas VI konkursu Chopinowskiego.

Druga część rozdziału pierwszego dotyczy psychologicznych i społecznych właściwości oceniania w sporcie i liczy 12 stron. Kwestie ogólne przeplatają się ze szczegółowymi i jakkolwiek wszystkie mieszczą się w zarysowanym temacie, to z trudem można zidentyfikować strukturę tego fragmentu wywodu, będącego przecież podstawą teoretyczną rozprawy. Nie ma także podsumowań poszczególnych kwestii ani – jak można by oczekiwać – autorskiego modelu. Najbardziej uderzającym pominięciem jest jednak brak wyraźnego, spójnego dowodu uzasadniającego poszukiwanie determinantów oceniania w obszarze różnic indywidualnych, co było przecież głównym celem badań i dysertacji w ogóle.

Cechą testu zawartego w Rozdziale I jest także relatywnie niski krytycyzm wobec badań, koncepcji i poglądów cytowanych autorów.

Rozdział 2. Metodologiczne założenia badań własnych (16 str.), wbrew tytułowi, zawiera jedynie opis badań, metod, osób badanych. Doktorant formułuje tutaj także pytania badawcze. Zastosowanie w pytaniach badawczych partykuły „czy”, jako wskazującej na określoną, kategoryczną odpowiedź wydaje się nieodpowiednie, „jak” lepiej postawiłoby te kwestie. Jest to bowiem formuła otwarta.

Wśród metod zwraca uwagę „Test oceny akcji judo”, bardzo starannie i profesjonalnie opracowany przez Doktoranta, wybitnego znawcę tej dyscypliny sportu.

³ Efekt Mateusza ma nazwę odwołującą się do sentencji z Ewangelii wg św. Mateusza (Mt 25,29): „każdemu bowiem, kto ma, będzie dodane, tak że nadmiar mieć będzie. Temu zaś, kto nie ma, zabiorą nawet to, co ma”.

Do oszacowania właściwości psychicznych, determinujących proces oceniania Doktorant wybrał NEO FFI, wspierając się opinią wielu autorvtetów. Pomimo to, polemizowałbym z tym wyborem. Nie tylko z uwagi na mało zróżnicowane wyniki , bo one mają źródło w selekcji zawodników i kadr, ale z powodu kontrowersji odnośnie do tego narzędzia⁴ oraz jego „uniwersalności” (a nie specyficzności), co w moim przekonaniu ogranicza jego przydatność w badaniach procesu oceniania wykonawstwa sportowego.

Rozdział 3. Wyniki badań (34 str.). Rozdział zawiera tabele i wykresy pokazujące korelacje pomiędzy badanymi cechami osobowości, inteligencją oraz stylami radzenia sobie a trafnością ocen akcji judo w przygotowanym przez autora teście. Dotyczy to wszystkich trzech badanych grup: sędziów, zawodników i trenerów. Zostało to wykonane z dużą starannością. Tabele są przejrzyste i czytelne. Zaprezentowane analizy statystyczne nie budzą zastrzeżeń.

Rozdział 4. Dyskusja wyników badań własnych (11 str.) jest zaskakująco zwięzła. Rozprawa doktorska nie ma właściwości artykułu naukowego, ale chciałbym zwrócić uwagę Doktoranta na niezmiennie elementy tego typu publikacji tj. nie tylko dyskusję wyników, ale wskazanie zarówno zalet, jak i ograniczeń własnych badań oraz nakreślenie perspektyw dalszych. Wyrazistego określenie tych właściwości brakuje mi bardzo w tym miejscu rozprawy. Można by na przykład szerzej odnieść się do wspomnianej przez autora koncepcji inteligencji Howarda Gardnera czy też zasadności wykorzystania w przyszłych badaniach cech temperamentu (również wspomnianych w Dyskusji). Mimo niedosytu przy lekturze tego rozdziału należy podkreślić liczne cytowane pozycje literatury, zarówno polskiej, jak i obcojęzycznej.

Rozdział 5. Wnioski (2 str.). Mają charakter głównie praktyczny i sformułowane są bardzo lakoniczne.

Podsumowanie

Do zalet rozprawy należy podjęcie bardzo ważnej i fascynującej kwestii psychologicznych i kontekstowych uwarunkowań procesu oceniania wykonawstwa sportowego na przykładzie judo. Cenną właściwością jest zbadanie grup zawodników, różnej klasy sędziów oraz trenerów. Bardzo profesjonalne osadzenie metodologii w ściśle stosowanych, aktualnych przepisach dotyczących tego sportu. Atutem jest też uwzględnienia dużej ilości publikacji polskich i obcojęzycznych w różnych momentach czasowych - starszych, nowszych i najnowszych.

Natomiast moja ocena metodologii tego badania jest ambiwalentna. Z punktu widzenia nauk o sporcie analizom systemu oceniania właściwie nie można wiele zarzucić. Jednakże z punktu widzenia psychologii sportu strategia badawcza Doktoranta trafia w sam środek trudnego problemu z obszaru dotykającego specyfiki psychologii różnic indywidualnych. Można by to zagadnienie ująć w postaci

⁴ https://www.kul.pl/files/714/media/3.50.2007_art_4pdf.pdf

pytania: jakie właściwości psychiczne i jak (czym) badać w sytuacji, gdy wieloletni trening i ciągła ewaluacja selekcjonuje zawodników, sędziów i trenerów w sposób ujednociających ich podstawowe i wyraziste właściwości?

Nadmienię, o czym już pisałem, że kwestionariusz Wielkiej Piątki (NEO FFI) cechuje prostota i brak odniesień do kontekstu, proste i jasne opisy zachowania. Nie tylko zatem selekcja, ale i bardzo wysoka jasność i jednoznaczność opisu zachowania mogą powodować ujednocianie się wyników. Różnice indywidualne zacierają się. Tu nadmienię, że NEO FFI jest przeznaczony do badań podstawowych właściwości psychicznych i jest często narzędziem porównań na poziomie między kulturowym czy między populacyjnym. Rzecz jasna rozwiązaniem jest stosowanie w psychologii sportu innych metod badania osobowości. Na przykład badanie procesów motywacyjnych (Blecharz et al., 2013) czy samoregulacyjnych. Nadto jest dyskusyjne, czy z dokonanego przeglądu literatury wynikała konieczność stosowania kwestionariusza Wielkiej Piątki. Moim zdaniem, badania w obszarze psychologii sportu ciągle nie doceniają specyfiki aktywności i wykonawstwa sportowego.

Reasumując - Doktorant wykazał się dobrą znajomością problematyki psychologicznej związanej z tytułową kwestią oraz bardzo dobrą znajomością badanej dyscypliny sportowej. Wykazał, że potrafi zaplanować, przeprowadzić i poddać odpowiedniej analizie badania nad wybranym zagadnieniem. Praca ma ważne implikacje merytoryczne i praktyczne.

Mimo pewnych uchybień, biorąc pod uwagę wykazane w recenzji walory rozprawy: badań empirycznych i analiz teoretycznych, wnoszę o dopuszczenie:

Mgr. Sławomira Jacka Kownackiego, autora dysertacji „Czynniki warunkujące poprawność ocen walk judo przez sędziów, zawodników i trenerów”, przygotowanej pod kierunkiem dr hab. Marcina Krawczyńskiego, prof. Uczelni, na Wydziale Wychowania Fizycznego Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu, do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Kraków, 12 luty 2021 r.

